

**Funded by
the European Union**

**ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ КОМУНІКАЦІЙ
ТА ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ**

ЗОВНІШНЄ ІНФОРМАЦІЙНЕ МАНІПУЛЮВАННЯ ТА ВТРУЧАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КОНФЛІКТІВ

**Збірник матеріалів інтернет-конференції
(Луцьк, 14 травня 2025 р.)**

ЛУЦЬК-2025

УДК
323]:070.16:316.775.23(
08) 3-78

Зовнішнє інформаційне маніпулювання та втручання в умовах сучасних конфліктів: матеріали інтернет-конференції / за заг. ред. проф. Н. Карпчук. – Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2025. – 215 с.

*Рекомендовано вченою радою факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 10 від 21 травня 2025 р.)*

Рецензенти:

Тетяна Сидорук – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин, Національний університет «Острозька академія» (м. Острог).

Наталія Романюк – кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та регіональних студій, експерт проектів Жана Моне, керівник Інформаційного центру ЄС, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Матеріали інтернет-конференції опубліковано в рамках реалізації проєкту
ERASMUS+ JEAN MONNET MODULE
«Протидія ЄС зовнішньому інформаційному маніпулюванню та втручанням»
№ 101172342 – EUC2FIMI – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні EACEA не можуть нести за них відповідальність.

Представлені матеріали включають тези доповідей, що розкривають гібридну сутність сучасних конфліктів. Особливий акцент матеріалів на інструментах «гібридності»: зовнішньому інформаційному маніпулюванню та втручанням (FIMI), дезінформації, злісній діяльності у кіберпросторі, мілітарному компоненту. Збірник матеріалів є корисним для науковців, викладачів, студентів, представників органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, які цікавляться питаннями зовнішнього інформаційного маніпулювання та втручання.

Матеріали подано в авторській редакції

© ВНУ імені Лесі Українки, 2025
© Колектив авторів, 2025

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ Й ГІБРИДНІ КОНФЛІКТИ

Оксана Кундеус, кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин.

Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна)

ПРОПАГАНДА РФ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ «ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ»

Одним із важливих, навіть ключових, елементів повномасштабної війни Росії в Україні є інформаційний фронт. Країна-терорист роками вкладає мільйони в те, щоб пропагандистська армія спотворювала інформацію й поширювала російські наративи, які викривлюють реальність. Так народилися наративи про «недодержаву», «утиски російськомовного населення», «укрофашистів». Крім того, потужною зброєю окупантів стало щоденне масштабування сотень тисяч фейків про Україну та українців.

Понад десятиліття Україна намагається протистояти російській інформаційній війні, яка охоплює все – від буденного фейку до потужного рупора пропаганди, з яким українське суспільство стикається ледь не щодня. Україна не перша держава, яка потерпає від кремлівської дезінформації. Водночас це відбувається паралельно зі збройною агресією. Усе це разом створює потребу краще розібратися у самому визначенні поняття та з'ясувати його вплив на суспільство.

Пропаганда як інструмент державного впливу має давню історію, однак у XXI столітті вона зазнала трансформації під впливом цифрових технологій. Російська Федерація стала одним із лідерів з використання інформаційної зброї у рамках «гібридної війни»¹. З початком агресії проти України у 2014 р. РФ активно використовує пропаганду як інструмент впливу на внутрішню та зовнішню аудиторію. Її цілі – формування сприятливого образу влади РФ, дискредитація опонентів та послаблення західних інституцій.

Одним із методів пропаганди, особливо такої брехливої та шкідливої як російська, є розмивання істини та поширення альтернативних «правд». Метою такого «ділення та множення» істини є формування у реципієнтів думки, що начебто «не все так однозначно», є

«різні версії», «правди ніхто не знає» і т.п. На цій основі суспільством можна маніпулювати, видавати російські злочини за благородну боротьбу, а кремлівський імперіалізм за «народну демократію» та насаджувати вигідні міжнародним воєнним злочинцями картини реальності.

Російські пропагандисти цілеспрямовано розмивають істину та вкидають такі меседжі, які змушували би нас сумніватися в аксіомах, тобто у тому, в чому ми раніше не сумнівалися. Вони намагаються накидати якомога більше версій, кожна з яких суперечить іншій. Завдання

¹ Pomerantsev, P. (2014). Nothing is True and Everything is Possible: The Surreal Heart of the New Russia. 256 с.

не в тому, щоб змусити нас вірити в конкретну версію, а в тому, щоб змусити нас сумніватися: «А чи це взагалі насправді?»².

Сучасна російська пропаганда походить від радянської. Відзначимо, що у СРСР пропаганда використовувалась як засіб контролю за суспільною свідомістю. З розпадом Радянського Союзу її інструменти не зникли, а трансформувалися відповідно до нових реалій. У сучасній Росії пропагандистські підходи поєднують елементи радянського спадку із новітніми методами впливу через соціальні медіа та цифрові платформи.

Для російської політики на світовій арені притаманний системний і скоординований характер. Кремль для реалізації тактичних завдань використовує широкий арсенал засобів «гібридної» агресії, стратегій та інструментів пропаганди серед яких можна виокремити наступні:

1. Державні ЗМІ: RT, Sputnik, «Перший канал» та інші як один із ключових інструментів Кремля під час війни проти України як міжнародні та внутрішні ретранслятори кремлівських наративів. Вони поширюють антизахідні меседжі, дезінформацію та фейки.

Найсильніше інформаційне забезпечення війни проти України здійснює російське телебачення. Його спектр дій поширюється на пересічних росіян, жителів України, які мають доступ до російських телеканалів, та мешканців Європи. Найбільш потужним в цьому контексті є канали Sputnik, RT (Russia Today), Ria Novosti, Life News, Перший канал, Росія 24. Вони мають значну аудиторію як у Росії, так і за її межами. Так, RT має аудиторію близько 700 млн. осіб у 100 країнах світу. Навіть серед країн Заходу спостерігається велика кількість глядачів, яка сприймає інформацію, подану RT як об'єктивну³.

Але для того, щоб розігнати пропагандистську машину на повну потужність, потрібні чималі кошти з бюджету. Для порівняння, у російському бюджеті першого року повномасштабної війни на фінансування державних ЗМІ було виділено 114,8 млрд. рублів або 1,7 млрд. доларів за середнім курсом. Зокрема, для Russia Today – телекомпанії орієнтованої для іноземної аудиторії – виділили 28,7 млрд. рублів або 0,4 млрд. доларів. Для російського Першого каналу виділили 6 млрд. рублів, для ТАРС – 3,6 млрд. рублів, для ВТРК – 25,2 млрд. медіагрупи «Росія сьогодні» (туди входять, наприклад, РІА Новини) – 9,3 млрд. рублів.

У 2023 р. витрати на пропаганду зросли до 122,1 млрд. рублів, але в доларовому еквіваленті це було менше попереднього року – 1,4 млрд. доларів. Але ця сума перевищувала бюджет деяких російських регіонів, наприклад Володимирської та Іванівської областей. Зокрема, на RT виділили 26,6 млрд. рублів або 0,3 млрд. доларів.

² Майданюк В. (2022). Пропаганда та дезінформація. Виявлення і протидія. URL: <https://infolight.in.ua/2022/11/21/propahanda-ta-dezinformatsiia-vyivlennia-i-protydiia/>

³ Вакулич, В., & Новородовська, Н. (2023). Російська пропаганда агресії проти України (2014–2021 рр.). Український інформаційний простір, (1(11), 119–132. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279610](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610)

У 2024 р. витрати на російські державні ЗМІ трохи знизилися – до 121,3 млрд. рублів або 1,3 млрд. доларів. На RT заклали 28,5 млрд. рублів (0,3 млрд доларів). Зросли також витрати на Перший канал, ТАРС, агенцію «Росія сьогодні», канал Міністерства оборони «Звезда». Крім того, 10,1 млрд. рублів додатково виділили на те, щоб розширити охоплення мовлення державного ТБ, поширивши його на віддалені регіони.

У проєкті бюджету-2025 на державні ЗМІ запропонували виділити рекордні 137,2 млрд. рублів. У доларовому еквіваленті це рівень 2023 року – 1,4 млрд. доларів. Ця сума перевищує бюджети таких регіонів, як Калінінградська або Тамбовська області, Пермський край. Таким чином, у середньому пропаганда коштуватиме бюджету 11,4 млрд. рублів на місяць або 2,6 млрд. рублів на тиждень⁴.

2. Соціальні мережі: Використання ботів, тролів та фабрик контенту дозволяє масштабувати вплив на аудиторію⁵.

Ефективним знаряддям інформаційної війни Росії проти України стали соціальні мережі. Сучасні дослідження доводять зростання кількості користувачів з кожним роком, а також засвідчують значний вплив інформації на свідомість мас. Росія вкладає значні кошти на формування ідеологічного дискурсу і його втілення в інформаційному просторі. Очільники Кремля, прекрасно розуміючи, що соціальні мережі є платформою для пропаганди та маніпуляції, використовують їх для формування певної суспільної думки. У цілому проросійський контент легко розпізнати, оскільки він насичений антиукраїнськими настроями, інформацією радикального змісту, надмірною емоційністю й певною ностальгією за минулим. Попри це така інформація є доволі небезпечною в умовах війни, оскільки впливає на свідомість мас і формує підґрунтя для зміни власної самоідентифікації, а отже може створювати передумови до розвитку подальших деструктивних явищ, зокрема сепаратизму⁶.

3. Техніки впливу: маніпуляція емоціями, фабрикація фактів, напівправа, інформаційне перенасичення та фрагментація фактів⁷.

Створення та продукування дезінформації стає одним з основних інструментів російської імперії. У цьому контексті важливим моментом стало запровадження концепту «руській мір», на основі якого базується нинішня російська зовнішня політика. Концепт задовольняв російські неоімперські амбіції та формував підґрунтя для посилення впливу

⁴ Скільки грошей Росія витрачає на фінансування державної пропаганди (2024). *Слово і Діло*. 10 жовтня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/10/infografika/finansy/skilky-hroshej-rosiya-vytrachaye-finansuvannya-derzhavnovi-propahandy>

⁵ Helmus, T. C. et al. (2018). Russian Social Media Influence. RAND. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2237.html

⁶ Вакулич, В., & Новородовська, Н. (2023). Російська пропаганда агресії проти України (2014–2021 pp.). *Український інформаційний простір*, (1(11), 119–132. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279610](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610)

⁷ RAND Corporation. (2016). The Russian «Firehose of Falsehood» Propaganda Model. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>

Кремля на пострадянському просторі. Упровадивши його в 2006 р., Росія остаточно затвердила основні засади інформаційної політики на пострадянському просторі. Як наслідок розпочалася масова кампанія щодо втілення ідей цього концепту, зокрема захисту російської мови, культури, утвердження особливостей російського культурно-освітнього розвитку, поширення історичних міфів і стереотипів щодо могутності СРСР, пропаганда вигідного політичного союзу з Росією тощо. З цією метою РФ здійснила експансію в інформаційний простір цих країн, зокрема й України. Як результат, у регіонах, де в радянський період відбувалися процеси стирання ідентичності, формувалися ідеї сепаратизму.

Згідно з даними звіту Інституту вивчення війн в інформаційній війні Росія застосовує певні принципи, які не сприяють стриманню конфлікту, а саме: рефлексивний контроль, неоголошена війна, невійськові способи ведення війни, інформаційні операції. Рефлексивний контроль – це апробований і вдосконалений радянський метод, який передбачав контроль і вплив на країни-опоненти щодо прийняття невдалих рішень, які є сприятливими для РФ. Принцип неоголошеної війни полягає у веденні деструктивної інформаційної кампанії на тлі бойових дій; водночас Росія не декларує власну участь у них. Російська федерація використовує дипломатичні, інформаційні, політичні способи досягнення власних цілей, що характеризує третій принцип. Останній принцип – інформаційні ресурси Росії працюють задля подальшої ескалації та розпалювання ворожнечі⁸.

У цілому принцип роботи «брехня, яку повторюють багато разів, стає правдою», що ним активно користуються російські тролі соціальних мереж і ЗМІ, діє і до сьогодні⁹. Апробований підхід є дієвим і має значний вплив на формування певної світоглядної картини у свідомості широких мас. У цілому поширення дезінформації хоч і мало великий ефект, втім вирішального результату Кремль все ж не досягнув. Значна частина українського та європейського суспільства не сприймала російські повідомлення. Поступово підходи російських мас-медіа змінювалися, але мета лишалася та сама – посіяти хаос і створити передумови до поширення концепту «руській мір»¹⁰.

До ключових наративів російської пропаганди можна віднести: 1) «велика Росія»: пропаганда стверджує унікальність Росії як держави з особливою місією у світі, що легітимізує її агресивну зовнішню політику; 2) «ворог зовні»: Захід зображується як ворог, що прагне знищити або принизити Росію. НАТО – загроза, ЄС – морально занепалий; 3) «братній народ» та «громадянська війна в Україні»: один із ключових наративів щодо України. Мета –

⁸ Snegovaya, M. (2015). Putin's information warfare in Ukraine. Soviet origins of Russia's hybrid warfare. Institute for the Study of War. URL: <https://www.understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>

⁹ Зозуля, О. (2019). Фейк як інструмент інформаційної війни. *Юридична Газета*. 14 травня. URL: <https://yur-gazeta.co>

¹⁰ Вакулич, В., & Новородовська, Н. (2023). Російська пропаганда агресії проти України (2014–2021 рр.). *Український інформаційний простір*, 1(11), 119–132. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279610](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610)

делегітимізація української державності; 4) «фейкові демократії» і «подвійні стандарти»: пропаганда нав'язує думку про ілюзорність демократій Заходу.

Як Україна може протидіяти російській пропаганді? Експерти Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки у своєму дослідженні «Антиєвропейські наративи Кремля: мапа інформаційних загроз для України» радять насамперед формувати та просувати власні наративи, а також – посилювати партнерські мережі з метою підвищення ефективності просування конструктивних наративів для протидії FIMI (Foreign Information Manipulation and Interference); підвищувати рівень медіаграмотності як аудиторії, так і авторів медіаконтенту; блокувати та ускладнювати роботу в Україні та ЄС задіяних у FIMI ресурсів й для цього – коригувати політику соціальних мереж, та сприяти зменшенню ресурсів, які РФ може спрямовувати на інформаційну війну¹¹.

Отже, йдеться, перш за все, про створення власного сильного порядку денного, зі сталим простором для інформаційної взаємодії громадян. Україні неможливо знаходитися лише в інформаційній обороні, без впливу на російське населення та її бійців – це шлях до поразки. Відтак, варто заповнити інформаційний простір противника власними меседжами, змусити його реагувати та витрачати час на заперечення. Тому, ми не маємо повторювати російські фейки, варто бути більш агресивними та ефективними у діалозі з країнами, які нам важливі, використовуючи засоби публічної дипломатії, наукові обміни, експертні дослідження.